

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Európska únia
Európsky sociálny fond

**Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný
zo zdrojov EÚ**

Mgr. Jarmila Zacharová, PhD.

ČESKÍ UČITELIA A SLOVENSKÉ ŠKOLSTVO V ROKOCH 1918 – 1939

Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe

Bratislava
2015

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11,
850 01 Bratislava

Autor OPS/OSO: Mgr. Jarmila Zacharová, PhD.

Kontakt autora: na Súkromná základná škola, SNP 96/366, 018 51 Nová Dubnica
jarmila.zacharova@gmail.com

Názov OPS/OSO: ČESKÍ UČITELIA A SLOVENSKÉ ŠKOLSTVO
V ROKOCH 1918 – 1939

Rok vytvorenia OPS/OSO: 2015
XV. kolo výzvy

Odborné stanovisko vypracoval: Mgr. Bibiána Chobotová

Za obsah a pôvodnosť rukopisu zodpovedá autor. Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe/osvedčená skúsenosť odbornej praxe bola vytvorená z prostriedkov národného projektu Profesionálny a kariérový rast pedagogických zamestnancov.

Projekt je financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Kľúčové slová

Československá republika, čechoslovakizmus, česko-slovenské vzťahy, slovenské školstvo, českí učitelia a profesori, slovenskí žiaci, jazyková otázka

Anotácia

História prvých dvadsiatich rokov výchovy, vzdelávania a pedagogiky v Československu tvorí relatívne uzavretý celok, ktorý je ohraničený rokom 1918, kedy sa český a slovenský národ spojili v spoločnom štáte a rokom 1939, ktorý je charakterizovaný jeho rozpadom. Toto historické obdobie, hlavne vo vývine školstva a pedagogiky na Slovensku, má mimoriadny význam. Nastalo tzv. „uškolení“ Slovenska, kedy českí učitelia a profesori prispeli k budovaniu slovenského školstva a pedagogiky. Osvedčená pedagogická skúsenosť obsahuje študijný materiál týkajúci sa daných skutočností.

Akreditované programy kontinuálneho vzdelávania

Regionálna história v školskom vzdelávacom programe	aktualizačné 51/2010 – KV
Dejepis v školskom vzdelávacom programe - ISCED 3A	aktualizačné 169/2010 – KV
Občianska náuka v školskom vzdelávacom programe - ISCED 3A	aktualizačné 170/2010 – KV
Vzdelávanie v múzeu – medzipredmetový prístup pri osvojovaní znalostí a spôsobilostí žiakov	aktualizačné 337/2010 – KV

OBSAH

ÚVOD	5
1 OPIS OSVEDČENEJ PEDAGOGICKEJ SKÚSENOSTI	7
2 AKTIVITA A: SPOLOČENSKÁ SITUÁCIA V ROKOCH 1918 – 1939	9
2.1 Slovensko v Československu v rokoch 1918 – 1939 a zrod čechoslovakizmu	9
2.2 Československá republika a pomery na Slovensku	10
2.3 Destabilizácia Československa	11
3 AKTIVITA B: SLOVENSKÉ ŠKOLSTVO A ČESKÍ UČITELIA	13
3.1 Referát Ministerstva školstva a národnej osvety	13
3.2 Príchod českých učiteľov na Slovensko	14
3.3 Ľudové a meštianske školy	15
3.4 Stredné školy	16
3.5 Vysoké školy	19
3.6 Odchod českých učiteľov	23
4 AKTIVITA C: JAZYKOVÁ OTÁZKA NA SLOVENSKU	29
4.1 Jazyková situácia v 20. rokoch a 30. rokoch 20. storočia	29
4.2 Českí učitelia, slovenčina, slovenskí žiaci	31
5 ZÁVERY A ODPORÚČANIA PRE PRAX	35
ZÁVER	36
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV	37
ZOZNAM PRÍLOH	39

ÚVOD

Česko-slovenské a slovensko-české vzťahy sú dôležitým komponentom v dejinách našich národov. V historickom kontexte sa aktívne rozvíjali najmä v 20. rokoch 20. storočia. Vzťahy v týchto rovinách sa vzájomne ovplyvňovali a priniesli viaceré pozitívne prvky do národného kultúrneho dedičstva.

Dôsledkom vzniku Československej republiky v roku 1918 bola dôkladná duchovná a kultúrna obnova slovenského národa, ktorej súčasťou bolo vytvorenie siete škôl všetkých stupňov. Keďže v tomto čase nebol dostatočný počet slovenských učiteľov a profesorov, boli povolaní učitelia a profesori z Čiech a Moravy. Česká inteligencia pomáhala zdvihnúť Slovensko zo stáročného zaostávania aj v oblasti školstva. Pôsobenie českých učiteľov na Slovensku možno svojím spôsobom pokladať za misiu, pretože boli vládou „prikázaní“ a prichádzali do krajiny, v ktorej sa životné i pracovné podmienky výrazne odlišovali od podmienok v Čechách, keďže boli podstatne na nižšej kvalitatívnej úrovni.

Osvedčená pedagogická skúsenosť je koncipovaná do piatich kapitol. Študijný materiál podáva stručnú historickú reflexiu vývinu slovenského školstva v období rokov 1918 – 1939 a naznačuje vplyv pôsobenia českých učiteľov na Slovensku. Je vhodný pre žiakov vyššieho sekundárneho vzdelávania (gymnaziá, stredné odborné školy – pedagogické školy, pedagogické a sociálne akadémie a pedagogické a kultúrne akadémie), pričom jeho obsah sa premieta v centrálnych vzdelávacích oblastiach Človek a spoločnosť a Jazyk a komunikácia. Ako didakticko-metodický materiál môže byť inšpiráciou pre pedagogických zamestnancov vyššieho sekundárneho vzdelávania v rámci výučby predmetov dejepis, občianska náuka, slovenský jazyk a literatúra v centrálnych vzdelávacích oblastiach Človek a spoločnosť a Jazyk a komunikácia.

1 OPIS OSVEDČENEJ PEDAGOGICKEJ SKÚSENOSTI

Charakteristickým znakom posledných desaťročí sa stala globalizácia. Jej sprievodnými javmi sú komputelizácia a unifikácia, ktoré sa prejavujú vo všetkých oblastiach spoločnosti, školstvo a vzdelávanie nevynímajúc. Zmenilo sa tradičné prioritné postavenie školy a učiteľa v oblasti vzdelávania. Pod vplyvom médií, virtuálnej reality a internetu majú žiaci široké možnosti prístupu k novým informáciám, a to nielen z úzkeho regiónu, ale i napriek týmto možnostiam sa v pedagogickej praxi stretávam so skutočnosťou, že žiaci poznajú svetové destinácie a ich históriu, ale nepoznajú históriu svojej krajiny, mesta či školy. A táto skutočnosť sa prejavila aj pri tvorbe mojej osvedčenej pedagogickej skúsenosti (ďalej OPS).

Hlavný cieľ

Hlavným cieľom OPS je poskytnúť učiteľom predmetov pedagogika, slovenský jazyk a literatúra, dejepis a občianska náuka materiál s historickou reflexiou vývinu slovenského školstva v rokoch 1918 – 1939 s naznačením vplyvu pôsobenia českých učiteľov na Slovensku a inšpirovať ich k netradičným formám vyučovania daných predmetov s dôrazom na aktívne učenie, na proces hľadania, objavovania a konštruovania poznatkov na základe vlastnej činnosti a skúsenosti žiaka v interakcii s učiteľom a so spolužiakmi.

Čiastkové ciele

Medzi čiastkové ciele patria:

Formovať kultivované historické a národné vedomie žiakov.

Uchovávať kontinuitu historickej pamäti na regionálnej, miestnej, celoslovenskej i európskej úrovni.

Poznávať históriu, ktorá nepredstavuje uzavretú minulosť.

Poznávať históriu, ktorá je výsledkom mnohostranného a protirečivého procesu.

Poznávať históriu na základe kritickej analýzy primeraných multiperspektívnych historických prameňov.

Rozvíjať komplex kompetencií – spôsobilostí, schopností klásť si v aktívnej činnosti kognitívne rôznorodé otázky, prostredníctvom ktorých žiaci riešia uvedené úlohy a problémy.

Rozvíjať a kultivovať kultúrny dialóg a otvorenú diskusiu ako základný princíp fungovania histórie i školského dejepisu v demokratickej spoločnosti.

OPS som realizovala v troch krokoch. Prvým, východiskovým, bolo zistenie, že žiaci v období puberty a adolescencie javia nízky záujem o históriu. Keďže pre budúcnosť národa je významné, aby poznali svoje dejiny, zamerala som ich pozornosť výberovo na roky 1918 – 1939, ktoré boli dôležité pre emancipačný proces Slovákov. Keďže išlo o žiakov študujúcich pedagogické a sociálne vedy, v druhom kroku som zamerala ich pozornosť na rozvoj školstva v tomto období, jazykovú otázku Slovákov a problémy s tým súvisiace. Žiaci pracovali v skupinách. Svoje zistenia prezentovali výstupmi

pozostávajúcimi z teoretickej a aplikačnej časti. Tretím krokom bolo zhrnutie záverov z aktivít a ďalšie odporúčania pre prax.

2 AKTIVITA A: SPOLOČENSKÁ SITUÁCIA V ROKOCH 1918 – 1939

Východisko: Východiskovou situáciou bol nízky záujem žiakov o históriu svojej krajiny.

Názov aktivity A: **Spoločenská situácia v rokoch 1918 – 1939**

Forma: frontálna

Časová dĺžka: 1 vyučovacia hodina

Postup: V rámci prvého stretnutia som zamerala pozornosť žiakov na roky 1918 – 1939, ktoré boli dôležité pre formovanie slovenského národa. Formou referátu a PowerPointovej prezentácie žiaci získali informácie o spoločenskej situácii daného obdobia. V závere nasledovala reflexia.

Pomôcky: didaktická technika, literatúra

Výstup: referát (spracovaný text je uvedený v podkapitolách).

2.1 Slovensko v Československu v rokoch 1918 – 1939 a zrod čechoslovakizmu

Vznik československého štátu v roku 1918 bol pre Slovensko prelomovou epochou. Jeho vývoj sa tisícročie spájal s Uhorským kráľovstvom, v ktorom nemalo presne vymedzené územnosprávne a geografické hranice. V novodobom Uhorsku predstavuje najvýraznejší zlom pre Slovensko rakúsko-maďarské vyrovnanie v roku 1867. Začal sa budovať centralizovaný štát s Budapešťou ako centrom krajiny. V mnohonárodnostnom štáte sa presadzovala myšlienka formovania jednotného uhorského (maďarského) národa, čo ovplyvnilo emancipačný zápas Slovákov, ktoré strácalo hospodársky význam a pretváralo sa na periférnu časť krajiny. Svedčil o tom i fakt, že kým v polovici 19. storočia bola na Slovensku umiestnená vyše polovica uhorského priemyslu, na konci obdobia dualizmu už iba 20 %. Hungarocentrizmus, odnárodňovanie a tlak na asimiláciu nemaďarských obyvateľov spôsobili gradáciu napätia v Rakúsko – Uhorsku a vyústili do vnútornej vládnej krízy. Prvá svetová vojna prehĺbila rozpory vo vnútri monarchie, ale aj otvorila cestu k riešeniu politických problémov utláčaných národov a národností. Slovenská politika sa pohybovala v tradičnej línii. Zvolila taktiku vyčkávania, pretože si bola vedomá svojej mocenskej slabosti. Po rozpade Rakúsko – Uhorska Slováci získali nečakané výdobytky v prospech národa a formovania vlastného štátu. Čo umožnilo dosiahnuť tieto úspechy? Boli to dva faktory: *zahraniční Slováci a idea čechoslovakizmu*. Koncom roku 1918 boli v zahraničí na strane víťazných spojencov tisíce Slovákov. Boli to zbehovia, zajatci a vystaňovalci. Najaktívnejší sa spojili v odboji proti maďarskej nadvláde za slobodu svojho národa. Zrodila sa myšlienka spoločného štátu na základe jazykovej i slavianskej príbuznosti a tradičných dobrých susedských vzťahov v stredoeurópskom regióne. Ideu čechoslovakizmu Slováci akceptovali, pretože bola východiskom riešenia národnostných problémov s Maďarmi. **Na základe koncepcie čechoslovakizmu sa vytvorila Československá republika, ktorá vznikla ako nový štátny útvar po rozpade Rakúsko – Uhorska s jednotným československým národom.** Čechoslovakizmus spočiatku zohrával pozitívnu úlohu, najmä obrannú a stabilizačnú, pretože nová republika sa len začala etablovať v stredoeurópskom priestore a československý národ bol vnímaný ako fiktívny, umelo vytvorený. Neskôr

predstavoval účelový politický program vládnej koncepcie jednotného československého národa, ktorý sa stal zdrojom rozporov v štáte.

2.2 Československá republika a pomery na Slovensku

Československý štát bol vyhlásený 28. 10. 1918. K oficiálnemu vyhláseniu, že Slovensko sa stáva jeho súčasťou, došlo až 30. 10. 1918, čo sa fixovalo **Deklaráciou slovenského národa, tzv. Martinskou deklaráciou v Turčianskom Sv. Martine**, ktorá uvádza, že Národná rada česko-slovenského národa v Uhorsku obydleného osvedčuje:

1. „Slovenský národ je Částka i rečove i kultúrne historicky jednotného česko-slovenského národa. Na všetkých kultúrnych bojoch, ktoré viedol český národ a ktoré ho urobili známym na celom svete, mala účasť i slovenská vetva.
2. Pre tento česko-slovenský národ žiadame, i my neobmedzené samourčovacie právo na základe úplnej neodvislosti. Na základe tejto zásady prejavujeme svoj súhlas s tým novoutvoreným medzinárodným právnym položením, ktoré dňa 18. októbra 1918 formuloval predseda Wilson a ktoré dňa 27. októbra 1918 uznal rakúsko-uhorský minister zahraničia.“

Obrázok 1 Martinská deklarácia

Prameň: www.google.sk

Martinská deklarácia priamo nedefinovala štátoprávne usporiadanie Slovenska, až postupne sa formovali miestne orgány štátnej správy. Maďarská správa sa likvidovala. Vzniklo Národné zhromaždenie, Slovákov v prvej vláde zastupovali M. R. Štefánik a V. Šrobár.

Definitívne usporiadanie štátnosti Slovákov riešila Ústava Československej republiky (ďalej ČSR), ktorá bola prijatá Národným zhromaždením 29. 2. 1920 tzv. *uvodzovacím zákonom*. Ústava aplikovala princíp autonómie pre Podkarpatskú Rus, pričom podľa § 3 ods. 1 Ústavy ČSR sa uvádza:

„Územie Československej republiky tvorí jednotný a nedeliteľný celok.“ Podľa ods. 2: „Nedeliteľnou súčasťou tohto celku je a to na základe dobrovoľného pripojenia podľa zmluvy medzi hlavnými a pridruženými mocnosťami a Československou republikou v Saint-Germain-en-Laye zo dňa 10. septembra 1919 samosprávne územie Podkarpatskej Rusi, ktoré bude vybavené najširšou autonómiou, zlučiteľnou s jednotnosťou republiky Československej.“ Samospráva sa týkala záležitostí jazykových, vyučovacích, náboženských a miestnej správy. Na čele samosprávneho územia bol guvernér.

Nový štát vznikol na exponovanom mieste, kde sa stretávali mocenské záujmy okolitých štátov. O Československu sa tendenčne tvrdilo, že je umelým štátom, ktorý vznikol na mierovej konferencii v Paríži. Československá politika si uvedomovala tento tlak a k posilneniu regionálnej bezpečnosti krajiny napomáhala spojenectvo *Malej dohody*, ktoré sa formovalo v rokoch 1920 – 1921. Tvorili ho Československo, Rumunsko a Juhoslávia.

2.3 Destabilizácia Československa

Po konferencii štyroch veľmocí (Veľká Británia, Francúzsko, Taliansko, Nemecko) v Mníchove 29. 9. 1938 západní spojenci dospeli k názoru, že sa musia v záujme zachovania mieru zriecť mocenskej sféry v strednej Európe. Hlavné piliere garancie obrany Československa ako západné veľmoci, Spoločnosť národov, spojenecká zmluva s Francúzskom, spojenectvo štátov Malej dohody, sa stali neúčinnými. A. Hitlerovi umožnili uplatňovať si územné nároky voči Československej republike bez vojenského násillia. Tento hrubý zásah západnej politiky spôsobil mocenské a politické vyprázdnenie strednej Európy. Československo bolo destabilizované a Slovensko sa stalo predmetom politických kalkulácií susedných štátov.

Týždeň pred Mníchovom odišiel z funkcie predsedu vlády M. Hodža a nastúpil generál J. Syrový. O týždeň neskôr bol vymenovaný J. Tiso za ministra pre správu Slovenska. 5. 10. 1938 abdikoval prezident E. Beneš. Otázka štátnych hraníc sa riešila na arbitrážnom rokovaní, kde arbitrami boli Nemecko a Taliansko. Výsledok oznámili 2. 11. 1938 vo Viedenskej arbitráži. Pre Slovensko bol krajne nepriaznivý. Maďarsko zabralo Košice, kde bolo 60 % slovenského obyvateľstva, sever Slovenska (Javorina, časť Oravy a Kysúc) bol postúpený Poľsku.

Vedenie Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (ďalej HSLŠ) využilo pomníchovský politický a spoločenský rozklad. V Žiline 5. a 6. 10. 1938 sa dohodli predstavitelia HSLŠ naplniť požiadavku autonomistického programu s neobmedzeným prevzatím moci. Pražská vláda vymenovala slovenskú vládu, ktorej predsedom sa stal J. Tiso. V zmysle Žilinskej politickej dohody 22. 11. 1938 schválil pražský parlament zákon o autonómii. **Zákomom o autonómii Slovenska č. 299/1938 Sb. z. a n. st. čl. sa zmenil aj názov spoločného štátu. V zákone sa uvádza, že Slovenská krajina je autonómnou čiastkou Česko-Slovenskej republiky. Úradným a vyučovacím jazykom je reč slovenská.** Uzákonnuje sa krajinská príslušnosť, ktorej podmienkou je domovské právo v niektorej obci Slovenskej krajiny. Štátna príslušnosť sa nadobúda automaticky príslušnosťou krajinskou.

Obdobie po vyhlásení autonómie bolo poznačené mimoriadnymi udalosťami. Osud Československa závisel od vôle zahraničia, predovšetkým od politiky A. Hitlera, ktorý nariadil po príchode J. Tisu do Berlína, aby vyhlásil samostatný Slovenský štát. **14. 3. 1939 bol zvolaný Slovenský snem, ktorý vyhlásil samostatnú Slovenskú republiku.** Na Slovensku sa o situáciu v spoločnom štáte už nikto nezaujímal, ba ani o delenie majetku. O všetko sa „postaral“ A. Hitler. **15. 3. 1939 nemecké vojská obsadili Čechy a Moravu. Ustanovili novú štátnu formu - Protektorát Čechy a Morava, územie „chránené“ Veľkonemeckou ríšou.** Podkarpatskú Rus obsadili Maďari. Hitlerov akt zmenil teritoriálne mapu strednej Európy. Na území bývalej Československej republiky sa objavili nové celky, a to Protektorát Čechy a Morava a Slovenská republika, pričom významnú časť pôvodného územia obsadili Nemci, Poliaci a Maďari.

Reflexia:

Prebiehala formou diskusie. Žiaci vyjadrovali svoj názor.

Zdôvodnite:

- Ktoré udalosti vplývali na vznik Československej republiky a prečo?
- Ktoré faktory boli podnetom na vytvorenie spoločnej republiky Čechov a Slovákov a prečo?

- Ako bola vnímaná Československá republika v rámci európskej zahraničnej politiky a prečo?
- Aký program prezentovala Hlinkova slovenská ľudová strana v tomto období?
- Ktoré udalosti vplývali na rozpad Československej republiky a prečo?
- Prečo Slováci vyjadrili svoj súhlas stať sa súčasťou Československej republiky až 30. 10. 1918? Atd'.

3 AKTIVITA B: SLOVENSKÉ ŠKOLSTVO A ČESKÍ UČITELIA

Názov aktivity B: Slovenské školstvo a českí učitelia

Forma: skupinová (žiaci), frontálna

Časová dĺžka: 2 mesiace (z toho 3 vyučovacie hodiny: 1 hodina úvodná: zadanie témy, 2 hodiny záverečné: prezentácia výstupov, 8 hodín: domáca príprava).

Postup: Žiaci sa na základe vlastnej voľby rozdelili do troch skupín a vybrali si témy, ktoré spracovali podľa dostupnej literatúry. Navštívili knižnicu, kde s knihami z 20. rokov 20. storočia mali možnosť pracovať prezenčne.

Rozdelenie tém medzi skupiny:

1. skupina: Príchod českých učiteľov na Slovensko. Ľudové a meštianske školy.
2. skupina: Stredné školy.
3. skupina: Referát Ministerstva školstva a národnej osvety. Vysoké školy.

Odporúčaná literatúra:

MATULA, P. 2006. Českí stredoškolskí profesori na Slovensku 1918 – 1938. 1. vydanie. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov. 2006. ISBN: 80-7165-582-1

MÁTEJ, J. a kol. 1976. Dejiny českej a slovenskej pedagogiky. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava. 1976.

MLYNÁRIK, J. 1994. Českí profesori na Slovensku. I. diel. Českí profesori a ich slovenskí žiaci na Univerzite Komenského v rokoch 1919 – 1949. Danubius, Praha. 1994. ISBN: 80-901768-3-6

Pomôcky: didaktická technika, literatúra, tlačiareň, papier, skener

Výstupy:

- a) referát (spracovaný text je uvedený v podkapitolách, prezentovaný aj v Power Pointe),
- b) pracovné listy.

3.1 Referát Ministerstva školstva a národnej osvety

Vznik Československej republiky v roku 1918 bol spojený s formovaním nových spoločensko-politických a správnych štruktúr. V roku 1918 vznikol Úrad pre správu vyučovania a národnej osvety, ktorý sa neskôr premenoval na **Ministerstvo školstva a národnej osvety** (ďalej MŠANO). Činnosť začal v Žiline, neskôr sa presťahoval do Bratislavy. Riešil úlohy z oblasti administratívy, hlavne rozpočtové, investičné a úverové. V oblasti personalistiky bol zodpovedný za prijímanie profesorov do pragmatickej služby, prepúšťanie supľujúcich a dočasných profesorov, ustanovovanie definitív a iné.

3.2 Príchod českých učiteľov na Slovensko

Po vzniku Československa bolo na území Slovenska 3 298 maďarských obecných škôl, 140 slovenských, 7 nemeckých a 186 jazykovo zmiešaných škôl. Rezonujúcou sa stala úloha slovakizácie spoločnosti. Dočasná vláda zrušila vyučovanie v maďarskom jazyku a úradným jazykom na Slovensku sa stal slovenský jazyk.

K situácii v slovenskom školstve sa V. Šrobár vyjadril, že sa tu našlo „...asi 300 roduverných slovenských učiteľov pre obecné školy a asi 20 stredoškolských profesorov slovenských, z ktorých len malá časť nám bola známa už z predošlej doby. Vyše 4 000 škôl ľudových a všetky stredné a vysoké boli v rukách Maďarov, maďarónov, alebo poloslovákov. ...Smelo môžeme tvrdiť, že až na niekoľko škôl, na ktorých účinkovala hŕstka väčšinou evanjelických učiteľov, sa učilo po maďarsky slovom i duchom.“

Nedostatočný počet učiteľov bol na jednej strane dôsledkom odchodu učiteľov a profesorov maďarskej národnosti zo Slovenska, ktorým sa priečilo zložiť sľub – prísahu učiteľa základných škôl novovzniknutému štátu. Na druhej strane absolventi učiteľských ústavov, ktorí sa hlásili k slovenskej národnosti, získali vzdelanie v maďarskom jazyku, a preto sa vyriešenie otázky personálneho obsadenia učiteľských miest stalo prioritou v činnosti školského referátu. Iniciátormi myšlienky príchodu českých učiteľov na Slovensko boli minister s plnou mocou pre správu Slovenska V. Šrobár, vládny referent A. Štefánek a J. Vlček. Išlo o obdobie riešenia nedostatku kvalifikovaných pracovných síl ako v iných odvetviach štátnej správy.

Cieľom referátu, podľa A. Štefánka, bolo „zaplnenie škôl československým živlom. Nielen slovenským, t. j. koľko-toľko slovenský jazyk znajúcim personálom, ale československý štát rešpektujúcim.“

Obrázok 2 prof. PhDr. Anton Štefánek, štátny referent MŠANO, minister školstva

Prameň: Archív Filozofickej fakulty UK, Bratislava, f. Fotodokumentácia. Osobnosti.

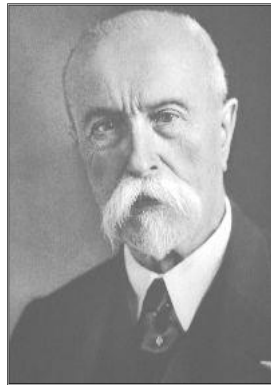
Príchod českých učiteľov a profesorov sa realizoval na základe zákona č. 605/1919 Sb. z. a n. st. čsl., ktorý umožňoval úradne prikázať štátnemu zamestnancovi, učiteľovi alebo profesorovi, aby pracoval na ktoromkoľvek mieste v Československu. V prvej fáze bolo na Slovensko prikázaných asi 1400 českých učiteľov. V snahe zachovať československého ducha v slovenských školách skladali učitelia sľub profesorstva a učiteľstva.

Nastala široká migrácia, ktorá prebiehala počas celého trvania Československa. Začala sa nová etapa vo vývoji česko-slovenských vzťahov, ktorá prekročila svojím významom dovtedajšie kontakty. Česká inteligencia pomáhala slovenskému národu etablovať sa medzi vyspelé novodobé národy Európy.

3.3 Ľudové a meštianske školy

Vznik Československa v roku 1918 otvoril pre Slovensko nové možnosti. Prerušila sa jeho programová maďarizácia a vytvárali sa podmienky na budovanie slovenskej administratívy, školstva, kultúry a národného života.

Je priam symbolické, že prvým prezidentom Československej republiky bol učiteľ, profesor T. G. Masaryk, ktorý si uvedomoval význam edukácie ako dôležitého fenoménu pre existenciu a rozvoj mladej republiky: „Škola je vlastne základ štátu a spoločenského zriadenia vôbec.“

Obrázok 3 Prezident Československej republiky Tomáš G. Masaryk

Prameň: Archív Filozofickej fakulty UK, Bratislava, f. Fotodokumentácia. Osobnosti.

Predpokladom úspešnosti zmien v školskom systéme sa stala slovakizácia vzdelávania, a to od predškolskej výchovy v detských opatrovniach až po reorganizáciu ľudových škôl. Prijatím Malého školského zákona v roku 1922 sa stali i výchovné ústavy pre neškolopovinné deti, t. j. detské opatrovne, útulky jeho súčasťou. V závislosti od zriaďovateľa sa členili na štátne a konfesijné. Prvým stupňom elementárnych škôl boli šesťtriedne ľudové školy povinné pre deti od šesť do dvanásť rokov. Podľa zriaďovateľa sa delili na štátne a neštátne – obecné, cirkevné a súkromné. Štát si postupne upevňoval svoje pozície vo vzdelávaní. Zriaďovateľom školy sa stával v prípade, ak sa v obci – v dedine alebo v mestečku nachádzalo najmenej tridsať školopovinných detí, ktoré sa nemohli zúčastňovať vyučovania, pretože miestna politická alebo cirkevná obec nemala materiálne prostriedky na rozšírenie existujúcej školy. Malý školský zákon stanovil počet žiakov na jednu triedu ľudovej školy. Ukladal povinnosť vytvoriť druhú triedu, ak škola mala viac než päťdesiat detí. Pre ďalšie triedy sa znižoval počet žiakov z osemdesiat na šesťdesiat. Podporil investičnú výstavbu v oblasti školstva a zmenil štruktúru elementárnych škôl, medzi ktoré sa začleňovali:

- **Výchovné ústavy pre deti v predškolskom školskom veku – detské opatrovne a útulky.**
- **Nižší stupeň – ľudové školy.**
- **Vyšší stupeň – meštianske školy.**
- **Ústavy pre všeobecné vzdelávanie mládeže odrastlej školskej povinnosti – učebné kurzy a pokračovacie školy.**
- **Zvláštne ústavy pre úchylnú mládež.**

Okrem zavedenia slovenského jazyka ako vyučovacieho jazyka mala osobitné postavenie vo vyučovaní občianska výchova, ktorá podporovala formovanie vedomia

československej štátnosti a budovanie republiky na demokratických princípoch. Zákon vytváral predpoklady unifikácie školstva, a to zblížením organizácie škôl v Čechách, na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. Určoval aj pravidlá vzdelávania 14 – 18 ročných v pokračovacích kurzoch, avšak úplne nenahradil pôsobnosť zákonov z obdobia Rakúsko – Uhorska. Meštianske školy na Slovensku vznikali na základe článku XXXVIII/1868. Vtedajšie vyššie národné školy sa vo väčších obciach premieňali na samostatné meštianske školy – polgárky, ktoré boli štvortriedne, pre chlapcov aj šesťtriedne. Do prvého ročníka sa prijímali žiaci zo štvrtého ročníka ľudových škôl. Podľa malého školského zákona z roku 1922 sa ich dĺžka upravila na tri roky. V roku 1925 sa stanovila jednotná organizácia meštianskych škôl v Československu. Štvorročné meštianske školy na Slovensku sa zrušili, ale úplne zanikli v školskom roku 1927/1928. Činnosť referátu sa dôsledne zameriavala na podporu rozvoja meštianskych škôl, ktoré sa stali novou kvalitatívnou základňou edukačného systému mladého štátu. A tak kým v školskom roku 1918/1919 bolo na Slovensku 32 meštianskych škôl s 5 602 žiakmi, v školskom roku 1922/1923 už bolo 106 meštianskych škôl s 27 253 žiakmi. V roku 1935 zákon upravil zriaďovanie obvodných meštianskych škôl. Dochádzka do nich bola povinná pre žiakov v okruhu piatich kilometrov od sídla školy. Zákon predpokladal kvantitatívny nárast počtu škôl. V roku 1936 bolo na Slovensku 138 meštianskych škôl, čo predstavuje v porovnaní s rokom 1918 nárast o 106 škôl.

3.4 Stredné školy

Reorganizácia stredného školstva na Slovensku vyplývala z unifikačných snáh vládnych orgánov. Základ reformy tvoril zákon č. 293/1919 Sb. z. a n. st. čl. Štruktúru stredných škôl tvorili osemročné gymnáziá, reálky a štvorročné učiteľské ústavy, pričom gymnáziá sa členili na gymnáziá, reálne gymnáziá, reálne reformné gymnáziá a reálky. Podľa uhorských zákonov k nim patrili aj ústavy pre opatrovatelky a vyššie dievčenské školy. Zákon stredným školám na celom území republiky určil rovnaké učebné osnovy, učebnice a podmienky na prijatie na štúdium na stredných školách. Definoval podmienky skúšok, klasifikácie študentov, zjednocoval termíny prázdnin, podmienky ukončenia štúdia maturitou, jej obsah a rozsah.

Najvyhladávaným typom boli reálne gymnáziá, pretože absolventi mohli študovať na univerzite i technickej vysokej škole. Gymnaziálne vzdelávanie vyžadovalo vykonanie prijímacieho pohovoru. Študentom sa mohol stať žiak po dovŕšení desiateho roku.

Gymnáziá predstavovali významný prvok v systéme stredného školstva. Formovali rodiacu sa slovenskú inteligenciu, a to nielen vybranej skupiny obyvateľstva. Postupne bolo gymnaziálne vzdelanie prístupné i väčšiemu počtu študentov. Kým v školskom roku 1919/1920 študovalo v 353 triedach 11 951 žiakov, v školskom roku v 1937/1938 ich už bolo 737, čo predstavuje viac ako dvojnásobný nárast. Podobne to bolo aj s počtom učiteľských miest.

Štát vytváral študijné možnosti pre slovenských uchádzačov, ktorí sa po zložení prijímacej skúšky vzdelávali bezplatne v štvorročných **učiteľských ústavoch**. Štúdium sa uzatváralo maturitnou skúškou, absolventi sa stali dočasnými učiteľmi ľudových škôl. Po ukončení 20-mesačnej praktickej služby sa mohli prihlásiť na skúšku učiteľskej spôsobilosti, ktorej úspešné absolvovanie bolo predpokladom získania definitívy. Prví absolventi vyšli zo slovenských učiteľských ústavov v školskom roku 1923/1924.

Čo sa týka učiteľských miest, situácia v personálnom obsadení sa postupne stabilizovala. Skúšobný poriadok z októbra 1930, ktorý bol vydaný na získanie riadnej profesorskej alebo učiteľskej spôsobilosti, stanovil podmienku ukončenia štúdia strednej školy

a povinné osemsemestrové štúdium na filozofickej alebo prírodovedeckej fakulte. Kvalifikácia na vyučovanie odborných predmetov sa získavala v Čechách, pretože na Slovensku neboli vysoké technické školy. Tieto požiadavky pomáhali skvalitňovať výučbu v stredných školách. Počet študentov neustále narastal, kým napr. v školskom roku 1918/1919 študovalo v stredných školách 15 354 študentov, v školskom roku 1937/1938 ich bolo 29 519, čiže nárast predstavoval 92 %.

Po vzniku ČSR bolo treba na Slovensku vybudovať sieť odborného školstva. Štruktúru odborného školstva tvorili obchodné, odborné, priemyselné školy a školy pre ženské povolania. Neskôr sa k nim

pričlenili aj učňovské školy.

Obrázok 4 Štátna priemyselná škola v Prešove

Prameň: SNK ALU, Martin, f. Fotodokumentácia. Budovy škôl.

Medzi najvyhľadávanejšie patrili **obchodné školy**. Prvé unifikačné zmeny sa odohrali v školskom roku 1922/1923, kedy bol zavedený jednotný typ štvortriednej obchodnej akadémie, dvojročnej obchodnej školy, jednoročných obchodných kurzov a dvojročných kupeckých škôl. Unifikácia obchodného školstva bola zavŕšená v roku 1933 prijatím jednotných predpisov konania maturitnej skúšky štvorročnej obchodnej akadémie. Absolvent mohol pokračovať v štúdiu na vysokej obchodnej alebo právnickej fakulte po zložení doplnovacej maturitnej skúšky. Kvalifikáciu pre priemyselné odvetvia získavali odborníci vo **vyšších priemyselných, majstrovských, odborných, učňovských školách a v školách pre ženské povolania**. Maturitu a možnosť štúdia poskytovali vyššie priemyselné školy, do ktorých prichádzali absolventi meštianskych škôl a nižších ročníkov gymnázií. Dôležitú úlohu v rozvoji hospodárstva zohrávali **hospodárske školy**. **Odborné školy pre ženské povolania** vznikli reorganizáciou uhorských gazdinských škôl. Školy boli orientované na šitie a vedenie domácnosti. Mladé ženy mohli pokračovať v štúdiu v špeciálnych školách, kde získavali zručnosti pre založenie vlastnej živnosti, kvalifikáciu v administratíve, v sociálnych ústavoch pre mládež a iné.

Problematickým sa javilo učňovské školstvo, čo vyplývalo z organizačnej i obsahovej stránky výučby.

Nový prvok predstavovali **umelecké školy**, pretože na Slovensku nemali doteraz svojich predchodcov. V roku 1919 sa otvorila v Bratislave *Súkromná hudobná škola*, ktorá fungovala na základe finančnej podpory Hudobného a dramatického spolku. V 1928 sa zaradila do siete verejných škôl. Škola sa premenovala na *Hudobnú a dramatickú akadémiu pre Slovensko*. V tomto roku vznikla i *Škola umeleckých remesiel*. Výučba spájala tradíciu domácej remeselnej výroby s požiadavkami priemyselného rozvoja. Významný podiel na založení školy mal J. Vydra, známa umelecká osobnosť. Škola mala všeobecný odbor, záväzný pre všetkých študentov a špeciálny, v ktorom sa získavalo výtvarné vzdelanie.

Novinkou bolo **špeciálne školstvo**, označované ako školstvo pre úchylné deti. V roku 1924 v Košiciach založili za podpory Zemského spolku pečlivosti *súkromný ústav pre vzdelávanie hluchonemých*. V Slávnici vznikol v roku 1925 z podpory Červeného kríža *Domov slovenských mrzáčikov*. Štátny ústav v Kremnici zriadil v roku 1924 pre absolventov pokračovaciu jednoročnú živnostenskú školu obuvnícku a krajčírsku, ktorá po završení majstrovskej skúšky oprávňovala absolventa samostatne pracovať. *Ústav slepcov* v Levoči umožňoval vyučenie v odbore košíkár, kefár a ladič hudobných nástrojov. V školskom roku 1937/1938 pôsobilo na Slovensku 13 špeciálnych škôl s 1 086 chovancami a 109 pedagógmi.

Ďalšiu skupinu predstavovali **školy národnostných menšín**, ktorými sa chápali národnosti iného jazyka než československého. Na tradíciu školstva z obdobia Uhorska nadviazalo maďarské menšinové školstvo. Legislatíva riešila otázku menšinového ukrajinského aj nemeckého školstva. V školskom roku 1920/1921 bolo 727 maďarských ľudových škôl, 11 nemeckých a 58 ukrajinsko-rusínskych škôl.

Paradoxným sa stal tzv. *problém hraničiarskych škôl*, kedy sa na zmiešanom slovensko-maďarskom území do pozície menšiny dostávalo slovenské obyvateľstvo. Spolok Slovenská liga pomáhal riešiť túto situáciu v pohraničí a prispel na založenie viac ako 200 škôl. Na vlastné náklady postavil 49 škôl.

V priebehu dvadsaťročného obdobia Československa sa vytvorila sieť škôl od ľudových až po vysoké. Zvýšil sa počet počet škôl i študujúcich, zmenil sa „duch“ i kvalita školy, formovala sa mladá slovenská inteligencia. Jednalo sa o zmenu ducha v školách, ktorú A. Štefánek významne inicioval: *„U nás sa posudzovalo národovectvo, nacionalizmus, čiste formálne – lingvisticky. Hlavná vec je naučiť sa pekne hovoriť a písať čistou štúrovskou literárnou rečou a maďarský alebo zmaďarizovaný profesor ktorejkoľvek strednej školy stane sa schopným vychovávať a vyučovať slovenskú mládež k pravému vlastenectvu a pokrokovému ideálu demokratickému, keď prekoná odpor k slovenčine, keď sa naučí ľúbozvučne po slovensky hovoriť a písať. Stačia vraj dva-tri roky a všetci maďarskí profesori sa preorientujú jazykove i citove na slovenských patriotov i na slovenských národovcov i snílkov.“*

Tabuľka 1 Žiaci podľa pohlavia na ľudových, meštianskych, stredných a vysokých školách v šk. r. 1921/1922 – 1938/1939

Školský rok	Žiaci		Počet žiakov									
			Ľudové školy		Meštianske školy		Gymnázia		Učiteľské ústavy		Vysoké školy	
	spolu	z toho dievčat	spolu	z toho dievčat	spolu	z toho dievčat	spolu	z toho dievčat	spolu	z toho dievčat	spolu	z toho dievčat
V absolútnych číslach												
1921/1922	396	193	356	176	24 491	13 570	13	2 363	1	839	545	37
1927/1928	372	182	327	165	26 527	12 619	16	3 357	1	748	1 451	170
1931/1932	575	279	515	256	34 945	16 881	20	5 227	2	1 294	2 393	359
1937/1938	635	309	529	262	71 272	35 710	29	9 693	2	1 342	2 341	431
1938/1939	126	941	731	765			519		263			

Prameň: Školstvo na Slovensku. 1949, s. 47

Koncom 20. rokov 20. storočia rezonovali v československom školstve hlasy po jeho reforme, zvlášť meštianskej a strednej školy. V roku 1929 sa konala anketa školskej reformy v Prahe, ktorej sa zúčastnilo 156 odborníkov z ľudových, zo stredných aj z vysokých škôl. Zo Slovenska boli pozvaní, napr. školský rada J. Ballo, prof. J. Hronec, riaditeľ ľudovej školy F. Mojto, riaditeľ Učiteľského ústavu v Modre prof. F. Písecký atď. Odborníci sa síce nedohodli na presnom pláne reformy, ale naznačili viaceré pozoruhodné námety, napr. prepojiť školskú prax s pedagogickou vedou, tzv. „súhlas života s vedou“, škola musí byť „životná“, musí vyhovovať požiadavkám doby po mravnej i demokratickej stránke, odstrániť zo škôl tzv. „didaktický materializmus“ a aplikovať do vyučovania tzv. „pracovné metódy“, s cieľom podporiť samostatnú prácu žiakov, vybudovať systém organizácie telesnej výchovy, ktorý má vplyvať na odstránenie preťaženia žiakov a podporovať ich zdravý telesný a duševný vývoj. Venovať pozornosť formovaniu charakteru žiaka. Klásť dôraz na žiacku samosprávu ako vstup k demokracii. Odstrániť zo škôl hrubosť, nesrdečnosť, hašterivosť či nedisciplinovaný egoizmus. Podporovať inovácie v pedagogickej praxi. Odstrániť stagnáciu stredných škôl na Slovensku, v ktorých konzervatívne cirkevné a národnostné vplyvy zdržujú pokrok atď.

Rozvoj školstva na Slovensku v priebehu prvých dvoch desaťročí existencie Československa nadobudol prudký kvantitatívny aj kvalitatívny vývoj vzhľadom na predchádzajúce obdobie Rakúsko – Uhorska, čo sa prejavilo na všetkých stupňoch vzdelávania, a to od ľudového až po vysokoškolské.

3.5 Vysoké školy

V Československu sa začali formovať nové hospodárske oblasti, ktoré si vyžadovali vzdelaných a kvalifikovaných odborníkov. Na Slovensku v tom čase neexistovala žiadna vysoká škola alebo univerzita, a preto Národné zhromaždenie v Prahe prijalo návrh na otvorenie prvej vysokej slovenskej školy v Bratislave. Československá štátna univerzita v Bratislave bola zriadená na základe zákona č. 375/1919 Sb. z. a n. st. čl. V §1 sa hovorí: „V Bratislave sa zriaďuje miesto bývalej maďarskej univerzity československá univerzita so štyrmi fakultami: právnickou, lekárskou, prírodovedeckou a filozofickou. Prednášky sa budú konať buď po česky, buď po slovensky.“ Podľa nariadenia československej vlády č. 595/1919 Sb. z. a n. st. čl. bola premenovaná na Univerzitu Komenského (ďalej UK). V §1 sa uvádza: „Československá státní universita v Bratislavě bude se nazývati Universita Komenského.“ Veľkú zásluhu na budovaní novej univerzity v duchu slovenskom či československom mal slovakofil profesor J. Vlček, ktorý bol v roku 1919 prednostom odboru slovenského školstva Ministerstva školstva a národnej osvety v Prahe. Vyzval profesora Lekárskej fakulty Karlovej univerzity v Prahe K. Hynka, aby sa angažoval na založení a budovaní slovenskej univerzity v Bratislave, ktorý ako prvý rektor prvej slovenskej univerzity začal budovať základy jej vedeckého a akademického života.

Dňa 9. 12. 1919 otvoril prednášky na Univerzite Komenského v Bratislave rektor prof. Dr. K. Hynek slovami: „Naším úkolem a cílem jest pomoci kulturních hodnot vésti naši mládež k inteligenci, t. j. dosažení co nejvyšších stupňů důstojnosti osoby vprvé řadě ve smyslu mravním. Vědění a pěstování vědy jest k tomu prostředkem, ne cílem. Ne co člověk ví, ale jak toho užívá, způsob myšlení a účely, jež sleduje, určují jeho hodnotu. Taková inteligence jest pak duší státu.“

Obrázok 5 prof. MUDr. Kristán Hynek, rektor UK v Bratislave v rokoch 1919/1921 a 1929/1930

Prameň: Archív Filozofickej fakulty UK, Bratislava, f. Fotodokumentácia. Osobnosti.

Lekárska fakulta

Pri vzniku univerzity bolo 22 profesorov, z nich bolo 19 Čechov a 3 Slováci. Prvý profesorský zbor bol vytvorený pre lekársku fakultu z radov českých lekárov profesorov a prednostov jednotlivých ústavov. Postupne sa v období prvej ČSR vybudovalo 27 vedeckých pracovísk, z toho 14 ústavov a 13 kliník.

Obrázok 6 Dekanát Lekárskej fakulty UK v Bratislave

Prameň: Archív Filozofickej fakulty UK, Bratislava, f. Fotodokumentácia. Budovy.

Právnická fakulta

V akademickom roku 1921/1922 začala svoju činnosť právnická fakulta. Boli vymenovaní 3 riadni a mimoriadni profesori podľa návrhu pražského kolégia v júni 1921. V roku 1929 mala univerzita už 35 riadnych a 17 mimoriadnych profesorov. Právnickú fakultu UK, až na profesora A. Rátha, rodáka z Ružomberka, založili českí profesori, ktorí od roku 1921 postupne prichádzali do Bratislavy. V roku 1922 vznikli všetky základné semináre. Tvorili ich semináre právnych vied, právovedecké semináre a semináre štátnych vied.

Obrázok 7 Stavba Právnickej fakulty UK v Bratislave

Prameň: Archív Filozofickej fakulty UK, Bratislava, f. Fotodokumentácia. Budovy.

Filozofická fakulta

Filozofická fakulta otvorila prvý semester v akademickom roku 1921/1922. Odborne pripravovala učiteľov stredných a meštianskych škôl, ktorých bol akútny nedostatok. V prvých rokoch realizovala kurzy pre pedagógov z učiteľských ústavov, ktoré boli považované za dočasnú náhradu vyššieho vzdelania.

V rokoch 1922 – 1924 vznikli všetky základné semináre potrebné pre chod fakulty. V roku 1922 ich bolo šesť, nasledujúci rok vzniklo opäť šesť a v roku 1924 päť seminárov a proseminárov. Pri ich vzniku boli výlučne českí profesori. Pokiaľ sa našli osobnosti slovenských odborníkov, ako napr. sociológ A. Štefánek, boli zaťažení činnosťou vo verejnej a politickej správe alebo ich vek im znemožňoval vykonávať náročnú prácu pri zakladaní univerzitných pracovísk, ako to bolo v prípade historika a lingvistu J. Škultétyho. Fakulta mala 31 pracovísk a patrila k najväčším na univerzite.

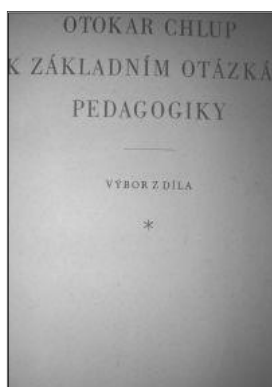

Obrázok 8 Filozofická fakulta UK v Bratislave

Prameň: Archív Filozofickej fakulty UK, Bratislava, f. Fotodokumentácia. Budovy.

Vznik Pedagogického seminára Univerzity Komenského

Pedagogika vo svojich počiatkoch patrila na Univerzite Komenského v Bratislave medzi vedy filozofické, ktoré mali v tom období štyri stolice: filozofia, sociológia, psychológia a pedagogika. Teda k filozofickým seminárom patrila v rámci činnosti Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave aj pedagogický seminár. Jeho zakladateľom sa v roku 1923 stal O. Chlup, ktorý ho viedol do roku 1927. V tomto roku vedenie seminára prevzal J. Hendrich. Keď sa v roku 1937 uvoľnilo miesto profesora na Karlovej univerzite, prestúpil do Prahy. Po jeho odchode sa stal profesorom pedagogiky a riaditeľom pedagogického seminára J. Uher.

Je zaujímavé, že i napriek silnému rozmachu školstva na Slovensku v období ČSR sa nevytvoril dostatočný priestor na budovanie širšej základne univerzitného štúdia teórie pedagogiky. Stále sa totiž prejavoval nedostatok erudovaných odborníkov teoretickej pedagogiky na Slovensku. Keďže prevažoval záujem o konkrétne disciplíny zo strany vyučujúcich i študujúcich, pedagogika sa na univerzite samostatne neštudovala. Zostala súčasťou študijného odboru filozofie.

Obrázok 9 Chlup O. K základním otázkám pedagogiky

Prameň: Chlup, 1957.

Až v posledných rokoch vývoja pedagogického seminára nastúpili na miesta vysokoškolských učiteľov aj Slováci. Jedným z nich, odchovancom českých profesorov, bol J. Čečetka, ktorý začal pôsobiť v akademickom roku 1937/1938 a zaslúžil sa o rozvoj slovenskej pedagogiky. Roky svedomitej práce českých učiteľov začali prinášať svoje ovocie.

Univerzita rozvíjala aktívnu vedeckú činnosť. Z iniciatívy profesorov lekárskej fakulty vznikol v roku 1921 časopis *Bratislavské lekárske listy*. Právnická fakulta založila edíciu *Knihovňa Právnickej fakulty UK* a filozofická fakulta *Spisy Filozofickej fakulty UK*. Profesori iniciovali v roku 1923 založenie ľudovovýchovej inštitúcie *Extenzia* s popularizačno-vedeckým zameraním a modernej vedeckej spoločnosti na Slovensku *Šafárikovej učenej spoločnosti*, ktorá od roku 1926 vydávala časopis *Bratislava*.

Je prirodzené, že univerzita a jej študenti sa stali súčasťou vtedajšieho politického diania. Už v roku 1921 vznikol *Zväz slovenských študentov* a jeho jednotlivé zložky na fakultách v podobe študentských spolkov *Medik*, *Právnik*, *Spolok poslucháčov filozofie Ľudovít Štúr*.

V skromných ekonomických podmienkach sa podarilo v počiatkoch existencie univerzity vykonať veľký kus práce i v rozvoji vedeckého bádania na Slovensku.

Postupne sa dostávala do povedomia aj v zahraničí, čo sa prejavilo nadväzovaním vedeckých kontaktov, výmenou publikácií so zahraničnými vysokými školami a vedeckými inštitúciami. Univerzita Komenského sa stala semeniskom, z ktorého vyšli prvé generácie slovenskej inteligencie.

Obrázok 10 Čítareň UK v Bratislave

Prameň: Archív Filozofickej fakulty UK, Bratislava, f. Fotodokumentácia. Budovy.

Kritické pre chod univerzity boli roky 1938 a 1939. Podľa záverov Žilinskej dohody zo 6. 10. 1938 sa Referát MŠANO konštituoval na MŠANO Slovenskej krajiny, ktoré prevzalo správu školstva i vedeckých ústavov. Ministrom školstva bol menovaný M. Černák. Po nástupe do funkcie začal s kádrovou obmenou. Preferovaný bol odchod českých zamestnancov zo Slovenska, čo podporila i viedenská arbitráž. Bol vypracovaný zoznam úradníkov, inšpektorov a pedagógov, ktorí sa po zmene spoločensko-politickej situácie na Slovensku stali nežiadúcimi. Napätie vrcholilo i na Univerzite Komenského v Bratislave. Zo 72 profesorov bolo 55 českej národnosti a 14 slovenskej. **Nepomer v národnostnom zložení a realizácia prednášok v českom jazyku sa stali podnetom pre nacionálne zamerané protesty, najmä študentov filozofickej fakulty.** Organizácie študentov, napr. *Akademickej gardy* a *Ústredia slovenského katolíckeho študentstva* otvárali otázku ďalšieho účinkovania českých profesorov. Univerzitu musela opustiť väčšina českých profesorov. Pozitívnym krokom v jej rozvoji v tomto období bolo otvorenie prírodovedeckej fakulty v roku 1940.

Vysoká škola technická Dr. Milana Rastislava Štefánika

Na Slovensku absentovala vysoká škola technická. Z podnetu profesora brnianskej techniky J. Hronca vznikol v roku 1936 Akčný výbor pre dobudovanie slovenských vysokých škôl. Jeho požiadavky sa zamerali na dobudovanie Univerzity Komenského a vznik samostatnej technickej univerzity. Zákon č. 170/1937 Sb. z. a n. st. čl. uvádza: „V

Košiciach sa zriaďuje Vysoká škola technická Dr. Milana Rastislava Štefánika. Vyučovacím jazykom tejto vysokej školy je štátny jazyk. Škola bola v prvej etape svojho vývoja konštituovaná s oddelením inžinierskeho staviteľstva konštruktívneho a dopravného, oddelením inžinierskeho staviteľstva vodohospodárskeho a kultúrneho a oddelením zememeračského inžinierstva. Postupne sa mali vytvárať ďalšie oddelenia.

Prvý akademický rok 1938/1939 bolo potrebné vybrať kvalitný profesorský zbor pre novozriadenu školu. Keďže na Slovensku nebolo v tom čase dostatok skúsených odborníkov, bolo nutné hľadať záujemcov v Čechách a na Morave. V júli 1938 boli vymenovaní desiaty profesori Vysokej školy technickej M. R. Štefánika v Košiciach.

Okrem odborného personálneho zabezpečenia bolo potrebné zabezpečiť vhodné umiestnenie školy a ubytovanie študentov. V januári 1938 sa začalo s nadstavbou budovy bývalej Právnickej akadémie v Košiciach na Kováčskej ulici. Otvorenie prvého akademického roku bolo naplánované 30. 10. 1938, avšak vplyvom spoločensko-politických udalostí sa neuskutočnilo. Po viedenskej arbitráži boli obsadené Košice a južné Slovensko horthyovským vojskom. Škola bola evakuovaná do Prešova a po dvoch týždňoch do Martina. Akademický rok sa začal 5. 12. 1938 v priestoroch Štátneho ústavu pre zveľadovanie živnosti v Martine. Zapísalo sa 68 študentov. Otvorenie nového akademického roka sa uskutočnilo už v zmenených spoločensko-politických podmienkach - po vyhlásení mníchovského diktátu a vyhlásení autonómie Slovenska. Zmena spoločenskej atmosféry sa odrazila aj v živote školy. Abdikovali profesori českej národnosti A. Tichý, J. Sahánek, J. Klapka, čo skomplikovalo jej chod. Pôvodný názov školy sa zmenil na *Slovenskú vysokú školu technickú*.

Po vytvorení Slovenskej republiky v marci 1939, zrušil slovenský snem zákon o vysokej škole technickej z roku 1937. Podľa zákona č. 188/1939 Sl. z. zriadil školu pod názvom Slovenská vysoká škola technická so sídlom v Bratislave, ktorá mala byť pokračovateľkou Vysokej školy technickej M. R. Štefánika.

3.6 Odchod českých učiteľov

Je nesporné, že po roku 1918 by sa Slovensko bez pomoci českej inteligencie nezaobišlo. Na druhej strane však treba priznať, že československá vláda posielala na Slovensko ľudí, ktorých Slováci priamo nepotrebovali, čo spôsobilo vznik problému tzv. *riešenia českej otázky*. Jej riešenie sa stalo jedným z nosných pilierov programu HSLŠ. Podstatu ľudáckeho programu vyjadrovali dve heslá: „Slovensko Slovákom!“ a „Na Slovensku po slovensky!“ Spočívala v tom, že zo Slovenska sa mali odsunúť štátni a verejní zamestnanci českej národnosti, čím by sa uvoľnili miesta pre nezamestnanú slovenskú inteligenciu.

Keď 6. 10. 1938 prevzala HSLŠ na Slovensku politickú moc, začala realizovať svoj program. Prvé kroky sa urobili v oblasti jazykového práva. V októbri 1938 vydal predseda autonómnej vlády J. Tiso nariadenie č. 1/1938, podľa ktorého bola slovenčina vyhlásená za jediný prípustný úradný jazyk na Slovensku. Toto nariadenie prešlo aj do ústavného zákona o autonómii Slovenska zákon č. 299/1938 Sb. z. a n. st. čsl.

Situácia pre Čechov sa na Slovensku nevyvíjala priaznivo. Vznikali tzv. národné výbory, ktoré za pomoci Hlinkových gárd „revolučne“ vyhánali zo Slovenska Čechov a Židov. Dochádzalo k protičeským demonštráciám. V Bratislave ľudácki študenti zo Svoradovho internátu vyvolali pouličné výtržnosti a znemožnili českým profesorom prednášať na Komenského univerzite. Protičeské nálady živili dobová tlač, predovšetkým periodiká *Slovák*, *Slovenská reč* a *Gardista*, ako aj vysielanie viedenského rozhlasu, ktorý v

slovenských reláciách vyzýval k radikálnemu riešeniu českej otázky, t. j. k vyhnaní všetkých Čechov zo Slovenska.

Zmenili sa aj kolegiálne vzťahy medzi Čechmi a Slovákmi v učiteľských zborovniach. Kontakty sa obmedzili na minimum, dokonca sa objavovalo aj štvanie žiakov slovenskými kolegami. „*Co říci k tomu, když profesori Slováci štvou žáky proti profesorům ...Čechům a vyzývají je, aby jim nevěřili a všechny protihlinkovské projevy hlásili? Co říci, když mladý profesor Slovák pod záminkou skautingu zve žáky na schůzky, kde se politicky, t. j. protičesky, debatuje, kde se vyzvída na nenáviděné Čechy, co zase řekli, a zhromažďuje obžalovací materiál proti nim a hned využítkováva pro protičeské, ba osobní výpady v novinách?*“

Normálny vzťah slovenských žiakov deformovali viaceré faktory. Množili sa útoky v tlači, v rozhlase, na demonštráciách. Mnohí žiaci z vyšších tried sa stávali členmi Hlinkovej gardy, odkiaľ dostávali priame pokyny sledovať českých učiteľov, profesorov a zaznamenávať prípadné protislovenské výroky. Dôsledkom znevažovania postavenia učiteľov a profesorov bolo uvoľnenie disciplíny žiakov a študentov. Český učiteľ, profesor len ťažko mohol protestovať proti tomu, ak žiak, člen a funkcionár Hlinkovej gardy, bol odvolaný z hodiny alebo uvoľnený z celodenného vyučovania pre službu v garde. Situácia sa tak vyhrotila, že „...*žáci odmítají plniti rozkazy ...mluví mezi sebou o nevítaných, nepohodlných profesorech, kteří musí býti odstraněni ze Slovenska; anebo že ... v okamžiku kdy má český profesor vstoupiti do třídy, hurónsky skandují l'udácka politická hesla a zpívají popěvky, jako: Čech a Žid jeden hyd ... Čecha do mecha, mech do vody...*“ Situácia na Slovensku sa naďalej komplikovala v neprospech českých učiteľov, a preto väčšina z nich sa snažila odísť do Čiech a na Moravu. **Po vyhlásení samostatnej Slovenskej republiky 14. 3. 1939 vláda 18. 3. 1939 prijala uznesenie o prepustení všetkých českých zamestnancov a zamestnankýň štátnych úradov, ústavov a podnikov z dôvodu, že nemali slovenskú národnosť.** Výnimku tvorili tí, ktorých ponechanie pre výkon služby bolo označené ako „nevyhnutne nutné“. Na základe uznesenia vlády Slovenského štátu sa dňom 30. 4. 1939 prepustili zo školskej služby učiteľské sily, ktoré nemali štátnu príslušnosť. Napätá a nepriateľská spoločenská atmosféra na Slovensku väčšinu českých učiteľov a profesorov presvedčila o nevyhnutnosti rýchleho odchodu. A hoci mnohí z nich tu pôsobili aj dve desaťročia, štvavá protičeská politika nedávala iné východisko.

Reflexia:

Prebiehala formou diskusie. Žiaci vyjadrovali svoj názor.

Zdôvodnite:

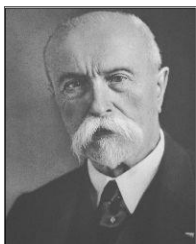
- Prečo bol nedostatok kvalifikovaných učiteľov na Slovensku po vzniku Československa riešený príchodom českých učiteľov a profesorov?
- Ktoré faktory spôsobovali napätie medzi Čechmi a Slovákmi v školách?
- Ktoré vysoké školy vznikli na Slovensku v období prvej ČSR?
- Prečo bol vysoký záujem žiakov o štúdium na reálnych gymnáziách?
- Prečo mala občianska výchova vo vyučovaní osobitné postavenie?
- Ktoré typy škôl do roku 1918 na Slovensku neexistovali?
- Kde sa vzdelávali študenti, ktorí mali záujem o štúdium prírodných vied? Atd'.

PRACOVNÝ LIST 1

1. Rozhodni, či sú výroky pravdivé alebo nepravdivé.

Československá republika vznikla ako nový štátny útvar po rozpade Rakúsko - Uhorska s jednotným československým národom v zmysle koncepcie čechoslovakizmu.	pravda / nepravda
Nedostatočný počet kvalifikovaných učiteľov sa riešil rekvalifikáciou maďarských učiteľov.	pravda / nepravda
Miesto Vysoké školy technickej Dr. Milana Rastislava Štefánika v Košiciach vznikla Slovenská vysoká škola technická so sídlom v Bratislave.	pravda / nepravda

2. Prirad' k fotografii osobnosti jej pozíciu.

prof. MUDr. K. Hynek, rektor Univerzity Komenského
v Bratislave v rokoch 1919/1921 a 1929/1930

prof. PhDr. A. Štefánek, štátny referent MŠANO, minister
školy

prvý prezident Československej republiky T. G. Masaryk

PRACOVNÝ LIST 2

1. **Porovnaj** počet vysokých škôl na Slovensku v roku 1938 s ich aktuálnym stavom v súčasnosti. (Súčasný stav počtu vysokých škôl je možné čerpať zo stránky: <http://www.uips.sk/prehlady-skol/prehľad-vysokych-skol>).

Počet vysokých škôl na Slovensku	
1938	
Súčasnosť	
Porovnanie	

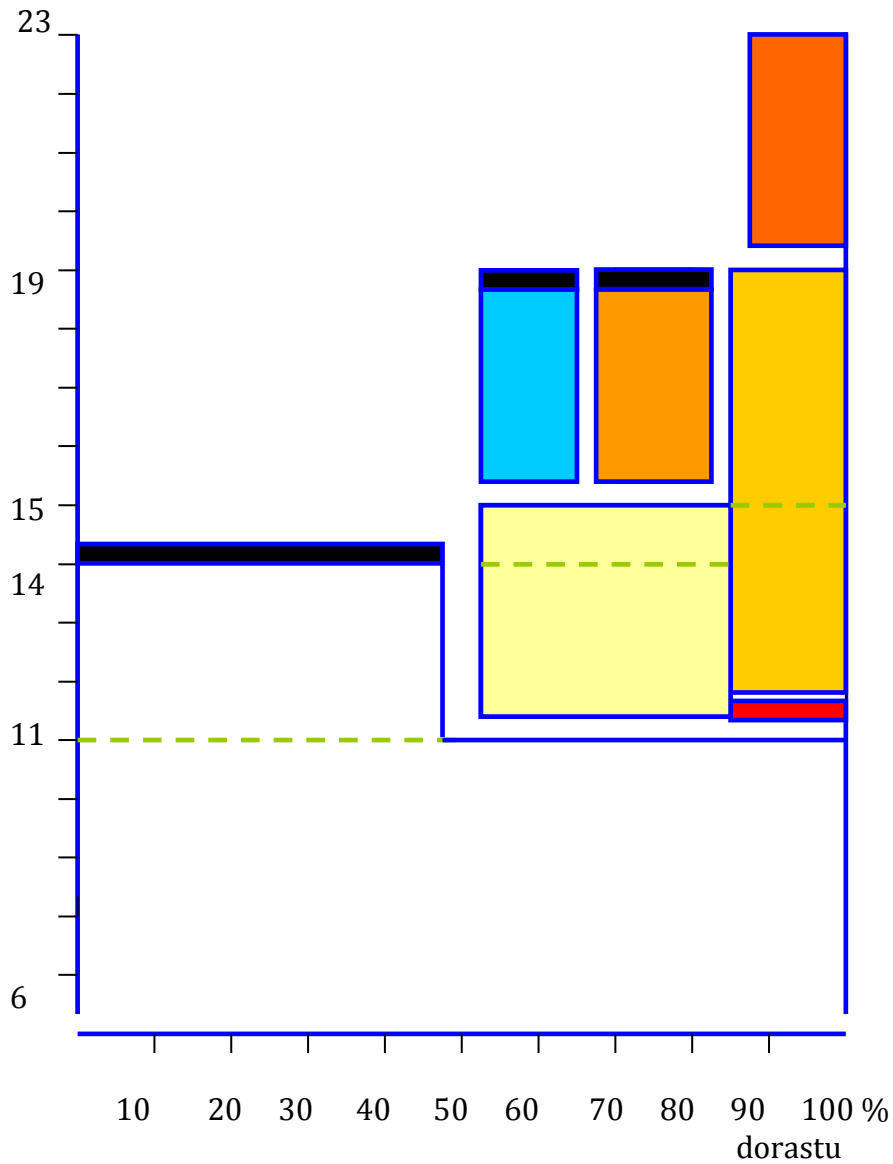
2. Do slepej mapy **vyznač** miesta vysokých škôl na Slovensku v roku 1938 a v súčasnosti.

PRACOVNÝ LIST 3

Doplň jednotlivé druhy škôl v školskom systéme Československej republiky 1918 – 1939.

Vek života

 prechod na vyššiu školu

 prijímacia skúška

4 AKTIVITA C: JAZYKOVÁ OTÁZKA NA SLOVENSKU

Názov aktivity B: Jazyková otázka na slovensku

Forma: skupinová

Časová dĺžka: 1 mesiac (z toho 2 vyučovacie hodiny: úvodná: zadanie témy, záverečná: prezentácia výstupov, 6 hodín: domáca príprava).

Postup: Žiaci na základe vlastnej voľby sa rozdelili do dvoch skupín a vybrali si čiastkové témy, ktoré spracovali podľa dostupnej literatúry.

Rozdelenie tém medzi skupiny:

1. skupina: Jazyková situácia v 20. rokoch a 30. rokoch 20. storočia.
2. skupina: Českí učitelia, slovenčina, slovenskí žiaci.

Odporúčaná literatúra:

KAČALA, J. – KRAJČOVIČ, R. 2006. Prehľad dejín spisovnej slovenčiny. Matica slovenská, Martin. 2006. ISBN: 80-7090-813-0

MATULA, P. 2006. Českí stredoškolskí profesori na Slovensku 1918 – 1938. 1. vydanie. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov. 2006. ISBN: 80-7165-582-1

Pomôcky: didaktická technika, literatúra, tlačiareň, papier, skener

Výstupy:

- a) referát (spracovaný text je uvedený v podkapitolách, prezentovaný aj v Power Pointe),
- b) pracovné listy.

4.1 Jazyková situácia v 20. rokoch a 30. rokoch 20. storočia

Základom kultúrneho rozvoja mladého štátu sa stalo školstvo. Po dlhoročnom asimilačnom procese bývalého Uhorska bolo potrebné jeho aktívne *poslovenčenie*. Školská správa riešila daný problém povolaním, tzv. *prikázaním* učiteľov, profesorov a úradníctva z Čiech a Moravy, ktorý umožňoval úradne prikázať štátnemu zamestnancovi, učiteľovi alebo profesorovi, aby pracoval na ktoromkoľvek mieste v Československu. **V školách bol zavedený československý jazyk a československá literatúra.** Napriek tomu, že sa malo vyučovať buď česky alebo slovensky, prax na Slovensku bola taká, že sa vyučovalo česky. Táto disproporcia sa časom zväčšovala a spôsobovala napätie v radoch slovenskej inteligencie. Prienikom českých prvkov do slovenčiny sa rozkolísavala jej norma a kodifikácia vo všetkých rovinách, napr. porušovanie kvantity hlások *mrtvý, lýže* namiesto *mŕtvy, lyže*, zanedbávanie dvojhlások v slovesách typu *trpeť, mreť* namiesto *trpieť, mrieť*, spoluhláskové zoskupenia typu *rvat', lhať* namiesto *ruvat', luhať*, podoby *krúžek, svoboda* namiesto *krúžok, sloboda* a pod. V oblasti tvaroslovía možno uviesť príklady typu nominatívu plurálu *metry*, namiesto *metre*, oživovanie vokatív typu *pane môj, Oľgo*, namiesto oslovovacieho nominatívu

typu *pán můj, Olga*, tvary nominatívu plurálu typu *Češi* namiesto *Česi*, genitív singuláru pri vzore sluha typu *od gazdy*, namiesto *od gazdu*, inštrumentál plurálu typu *s pomery, s inýma* namiesto *s pomermi, s inými*, nominatív plurálu typu *dva týždny* namiesto *dva týždne*. V syntaxi sa problematickými stávali väzby sloviess s genitívom typu *želať si niečoho*, namiesto slovenských väzieb s akuzatívom typu *želať si niečo*, nahrádzanie podmienkovej spojky *ak, keď* alebo opytovacej častice *či* časticou *-li* stojacou za slovesným tvarom typu *nepoznáme-li*, nesprávne vykanie typu *vy ste pracoval, vy ste učila* namiesto *vy ste pracovali, vy ste učili*. Najproblematickejším miestom sa stala slovná zásoba. V slovenských textoch sa vo zvýšenej miere objavovali bohemizmy typu *snadný, stín, patro, zemedelstvo, dosavadny, láhev, zed', ret - rty, skl'uzeň, brusle, ovšem, rýma, kartáč, prevádzat', zbožie, kludný, striezlivý, inkúst, nel'zä, poneváč, kul'hat' a pod.*

Tlak češtiny a čechoslovakistických teórií stále rezonoval. Vznikla potreba kvalifikovane riešiť vlastnú cestu spisovnej slovenčiny a jazykovej kultúry na Slovensku. Situácia sa vyhrotila po roku 1931, kedy vyšli **Pravidlá slovenského pravopisu**. Vydala ich Matica slovenská v Turčianskom Sv. Martine. Boli výsledkom práce jazykového odboru, ktorý viedol český profesor V. Vážný. **Stali sa prvou oficiálnou kolektívnou kodifikačnou príručkou spisovnej slovenčiny**. Predstavili sa ako kladný stabilizačný prvok v rozkolísanom stave spisovného úzu, zvlášť v hláskosloví, napr. ustálili slabičnú dĺžku v slovách typu *boh/Boh, voz, ráno*, ustálili hláskové znenie slov *jeden, všetok*, zjednotili spôsob písania predpôň *s-, z-, vz-* podľa etymologického princípu a zaviedli poriadok do písania prevzatých slov. Negatívom bolo, že kladný prínos Pravidiel slovenského pravopisu bol poznačený duchom čechoslovakistickej teórie. V praktickej podobe sa snažil realizovať predstavu o jednotnom československom jazyku, čo sa prejavovalo v slovnej zásobe spisovnej slovenčiny. Kodifikovali sa české slová typu *poneváč, zed', zdiť, láhev, mluviť, nabídka, past', prot'ajší, oteklina, kozel* atď. Odmietali sa slová typu *banovať, chýr, faloš, kefa* a iné s odôvodnením, že ide o germanizmy a hungarizmy. Odporúčali používať slová *ľutovať, zvest', novina, povestný, neúprimnosť, klam, kartáč*. V hláskosloví zaviedli dvojtvary typu *krúžok - krúžek, laket' - loket', sloboda - svoboda, podoby rvat' sa, rváč, lhat' popri tvaroch ruvat' sa, luhat', d'alej tvary vedet', mret' atď.*

V tejto napätej situácii sa vytvorila skupina ľudí, ktorí sa postavili za obhajobu „čistoty“ slovenčiny, paradoxne však vo vzťahu k češtine. Bezprostrednou reakciou bol vznik časopisu *Slovenská reč*, ktorý začal vychádzať v roku 1932 ako „mesačník pre záujmy spisovného jazyka“ v Košiciach a od roku 1933 v Turčianskom Sv. Martine. Vedúcim redaktorom bol do roku 1939 H. Bartek. *Slovenská reč* presadzovala samostatnosť slovenčiny ako jedného zo slovanských jazykov, pevne zviazanú so slovenskými nárečiami a obohatenú prostriedkami kultivovanej jazykovej praxe. Chcela odstrániť jazykové chyby a cudzie prvky, najmä bohemizmy a germanizmy. V slovnej zásobe sa snažila zachovať domáce prvky, vyhýbať sa preberaniu slov z češtiny a nemčiny. Dodržiavať tzv. matičný úzus, čiže Cambelovu kodifikáciu v Rukoväti spisovnej reči slovenskej z roku 1919, ktorú upravil J. Škultéty. Jazykovedná platforma a nápravná prax *Slovenskej reči* sa začali označovať ako *purizmus* (lat.). Z lingvistického hľadiska sa jedná o jednostrannú očistu národného jazyka od cudzích slov. V neskoršom období bol tento smer zideologizovaný a spolitizovaný. Predstaviteľom pražského centralizmu a čechoslovakizmu slúžil na potláčanie slovenskej jazykovej a národnej samobytnosti.

Slovenská reč svojím zápasom a sporom s Pravidlami slovenského pravopisu podnietila záujem slovenskej kultúrnej verejnosti o spisovný slovenský jazyk. V roku 1930 vznikol časopis *Elán*, ktorého zakladateľom bol spisovateľ a redaktor J. Smrek. Časopis predstavoval istý vzor kultivovanej spisovnej slovenčiny. Publikovali v ňom odborné práce najmä mladí slovenskí jazykovedci, napr. H. Bartek a L. Novák. Zároveň však

vznikla aj určitá dvojkol'ajnosť vychádzajúca z politického pozadia zápasu slovensky a čechoslovakisticky orientovaných síl.

Pre existenciu a vývin spisovnej slovenčiny bolo dôležité, že bola štátnym jazykom fungujúcej štátnej správy, vyučovacím jazykom všetkých typov a stupňov škôl a postupne aj aktívnym jazykom vedy. Zaradila sa ako plnoprávny a aktívny partner medzi ostatné európske jazyky.

4.2 Českí učitelia, slovenčina, slovenskí žiaci

Vzťah českých učiteľov k slovenčine výrazne závisel od individuálneho postoja každého jednotlivca. Učiteľov, ktorí prichádzali na Slovensko, možno zaradiť do skupín. Časť z nich rýchlo zrástla s domácim obyvateľstvom a používanie slovenského jazyka im nerobilo ťažkosti. Druhá časť sa necítila na Slovensku dobre a žiadala o preloženie do Čiech, a preto nemala motiváciu dôkladne sa slovenský jazyk naučiť. Tretiu skupinu predstavovali učitelia, ktorí si uvedomovali závažnosť profesionálneho ovládania slovenčiny a začali ju používať až vtedy, keď ju zvládli.

Pôsobenie českých učiteľov na Slovensku sledovala nielen štátna správa, ale aj širšia verejnosť. Reakcie neboli vždy lichotivé, aj keď sa Česi snažili. Zaujímali obrannú pozíciu a ohradzovali sa proti výhradám, že mnohí z nich neovládajú dostatočne slovenčinu. 16. 10. 1932 vydal Organizačný výbor Ústredného spolku československých profesorov pre Slovensko vyhlásenie: *„Českým profesorom vytýkala časť slovenskej tlače, že nevyučujú riadne slovensky. Akou nepravdivou a neodôvodnenou je táto výčitka, ukazuje tá skutočnosť, že českí profesori, pôsobiaci dlhší čas na slovenských stredných školách, ovládajú spisovnú slovenčinu často d'aleko lepšie ako mnohí rodení Slováci a tiež nielen prakticky, ale aj teoreticky – českí profesori napísali veľkú väčšinu slovenských učebníc...“*

Ponuka kvalitných slovenských učebníc bola v tomto období nereálna. Jednoducho neexistovali, a preto sa na ich tvorbu podujali českí učitelia. Avšak mnohé učebnice boli napísané v rýchlosti, z jazykového hľadiska nesprávne a s chybami, čo sa stávalo predmetom kritiky, ktorá sa stupňovala v druhej polovici 30. rokov 20. storočia.

Obrázok 11 Kulháněk, F. Republika Československá

Prameň: Kulháněk, 1920.

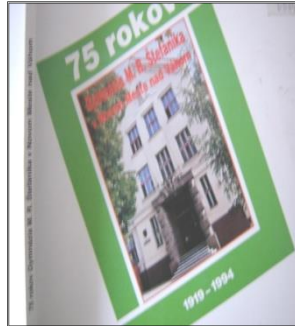
Na rokovaní valného zhromaždenia Spolku profesorov Slovákov v Trenčianskych Tepliciach sa objavila požiadavka, aby českí profesori, ktorí vyučujú v slovenských školách, absolvovali skúšku zo slovenčiny. Predseda spolku sa vyjadril: „Už od rokov pozorujem veľký nedostatok slovenského školstva, prejavujúci sa v tom, že profesori neovládajú dostatočne vyučovacieho jazyka slovenského. Myslím tu pravda, na kolegov Čechov a i tu hlavne na „nečeskoslovenčinárov,“ ktorí za svojich stredoškolských a ešte viac vysokoškolských štúdií slovenčiny nepočuli a ani sa jej neučili. Keď sú ustanovení na slovenskú strednú školu, i pri najlepšej vôli naučiť sa slovensky, zápasia s vyučovacou rečou, kazia ju čechizmami a poslovenčovanými tvarmi, ktoré vzbudzujú smiech i u samého žiactva. Výsmech žiactva, pravda, znechutí, odradí, nejedného zatvrdí proti slovenčine a prestane prednášať slovensky, prestane vôľa naučiť sa slovensky a tým trpí najviac slovenská škola a jej žiactvo.“

Obrázok 12 Kratochvíl, R. Metodika krasopisu podľa nových učebných osnov
Prameň: Kratochvíl, 1927.

Českí učitelia sa snažili profesionálne pôsobiť v slovenských školách, ale ich činnosť bola často kritizovaná, najmä predstaviteľmi HSLŠ. Kritika bola namierená na nedostatočné zvládnutie slovenského jazyka a jeho používanie v edukačnom procese, na používanie českých učebníc (hoci slovenských nebolo), na nespravodlivý a prísny vzťah učiteľov k slovenským žiakom, nedostatočné študijné výsledky slovenských žiakov. Českí učitelia a profesori neprijímali uvedenú kritiku, pretože hlavnú príčinu zlého prospechu videli, napr. v nedostatkoch základnej školy, v preplnených triedach, v nedostatočnej časovej dotácii edukácie, v nedostačujúcej kontrole riaditeľov a vo veľkom počte slabých učiteľov. Stávalo sa, že profesori pri prijímacích skúškach uplatňovali ku žiakom liberálnejší prístup a po prijatí do školy svoju klasifikáciu sprísňovali. Ďalším dôvodom slabého prospechu bol vysoký počet žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Významným sa ukazoval aj niekoľkonásobne zvýšený počet uchádzačov o štúdium na stredných školách. Problém nezrozumiteľnosti češtiny pre slovenských žiakov videli českí učitelia aj v tom, že žiaci neovládali ani vlastný dialekt, nieto spisovnú slovenčinu. Väčšina bola zvyknutá premýšľať v odborných predmetoch v maďarčine. Mnohým dlho trvalo, kým prestali prekladať svoje myšlienky z maďarčiny do slovenčiny. Hoci sa ozývali kritické hlasy na adresu pôsobenia českých učiteľov na Slovensku, vyskytovali sa aj tie, ktoré oceňovali ich činnosť, demokratický a prívetivý prístup ku slovenským žiakom a študentom. Takýto prístup zaznamenávame v spomienkach prvých absolventov Gymnázia M. R. Štefánika v Novom Meste nad Váhom.

JUDr. L. Engelsmann patril k maturantom z roku 1928. Jeho spomienky sa zamerali na profesorov Čechov, ktorí tu v tom čase pôsobili. V tom najlepšom spomína na profesorov Kössla (slovenčina), Kubáňa (latinčina), Loubala (zemepis, dejepis), dr. Matouškovú (psychológia, filozofia), Choutku (prírodopis). Spomína: „Tí položili vo mne základy toho, čo bolo vo mne dobrého. Viedli nás k samostatnému mysleniu.“

Obrázok 13 75 rokov Gymnázia M. R. Štefánika v Novom Meste nad Váhom

Prameň: 75 rokov Gymnázia M. R. Štefánika v Novom Meste nad Váhom
1919–1994, 1994.

Reflexia:

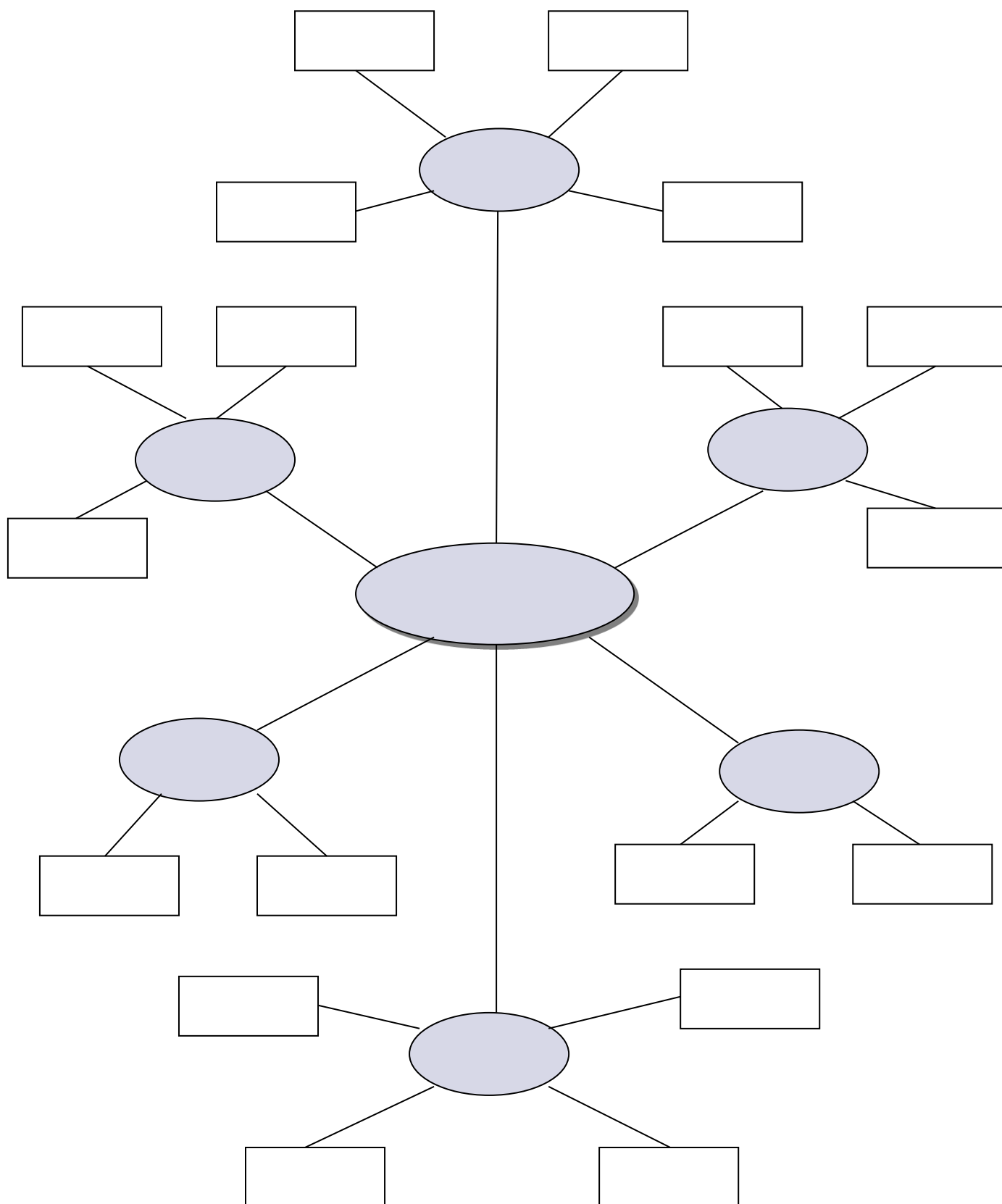
Prebiehala formou diskusie. Žiaci vyjadrovali svoj názor.

Zdôvodnite:

- Prečo boli prikázaní českí učitelia a profesori na Slovensko?
- Prečo vznikali kritické ohlasy na pôsobenie českých učiteľov a profesorov na Slovensku?
- Čo bolo zámerom časopisu *Slovenská reč*, ktorý začal vychádzať v roku 1932 v Košiciach?
- Prečo bol v školách zavedený československý jazyk a československá literatúra?
- Prečo mali slovenskí žiaci ťažkosti s ovládaním slovenčiny? Atd'.

PRACOVNÝ LIST 4

Prečítaj si text tretej kapitoly *Jazyková otázka na Slovensku* a **vytvor** myšlienkovú mapu.

5 ZÁVERY A ODPORÚČANIA PRE PRAX

Za prínos osvedčenej pedagogickej skúsenosti považujem zvýšenie záujmu žiakov o regionálnu i národnú históriu a rozvoj kompetencií učiteľa i žiakov v tejto oblasti. Učiteľ si rozšíril kompetencie so zameraním na implementáciu prvkov regionálnej, miestnej, celoslovenskej i európskej histórie do obsahu školského vzdelávacieho programu v predmetoch dejepis, občianska náuka, slovenský jazyk a literatúra v centrálnych vzdelávacích oblastiach Človek a spoločnosť a Jazyk a komunikácia.

Žiaci získali základné predmetové kompetencie:

Zvládli klásť otázky a

- a) použiť ich na osvojovanie daných významov, ktoré súvisia s riešením základných operácií s historickým časom, s historickým priestorom, s historickými faktami, udalosťami, javmi a procesmi,
- b) aplikovať ich v nových situáciách, v „skúmateľských“ postojoch a pracovných postupoch pri analýze školských historických písomných, obrazových, grafických a hmotných prameňov, pri vyhľadávaní relevantných informácií, pri využívaní týchto informácií a verifikovaní ich hodnoty,
- c) pri štruktúrovaní výsledkov, výstupov a potvrdení vybraného postupu.

V rámci ďalšej pedagogickej praxe by som odporúčala v uvedených aktivitách pokračovať, a to napr. spracovaním projektov:

- Formou referátu, prezentácie v Power Pointe, pracovných listov s využitím tajničiek, doplnovačiek a pod. spracovať históriu školy vo vybranom regióne a historickom období, či inej vybranej historickej udalosti, a to podľa výberu individuálne alebo v skupinách.
Vytvorené pracovné listy využívať, napr. v motivačnej fáze vyučovacej hodiny.
- Zistiť, či vo vašom okolí žije absolvent vašej školy, ktorý je pamätníkom predchádzajúcich historických udalostí. Uskutočniť s ním interview.

Na záver možno konštatovať, že práca s odbornou literatúrou, hľadanie relevantných zdrojov pri spracovávaní vybraných historických udalostí je náročný proces. Vyžaduje si o.i. časovú flexibilitu, vytrvalosť a hlboký záujem o dianie v minulosti.

ZÁVER

Vznik Československej republiky znamenal historický prelom v novodobých dejinách slovenského a českého národa. Polofeudálny a zaostalý režim vystriedal demokratický parlamentný systém vlády, ktorý prinášal občanom demokratické i občianske práva. Zvlášť pre Slovákov bol tento akt mimoriadne dôležitý. Prerušil programovú maďarizáciu Slovenska a postupne sa vytvárali podmienky na budovanie slovenskej administratívy, kultúry a školstva.

Kroky V. Šrobára a A. Štefánka sa ukázali ako správne, pretože po príchode českých učiteľov a profesorov na Slovensko nastalo plošné oživenie gramotnosti Slovákov. Ide o ojedinelý príklad, keď sa takmer trojmiliónový národ za dve desaťročia vymanil zo stáročnej poroby a zaradil sa medzi vyspelé európske národy. Rozhodnutie povolať českých učiteľov a profesorov na Slovensko pomohlo „naštartovať“ nielen nový organizačný systém školstva, ale predovšetkým zmeniť „duch doby“ a „duch školy“ na báze demokratických a národných princípov. Misia českých učiteľov v oblasti vzdelávania v prvej a druhej dekáde spoločného štátu je nepopierateľná. Zaslúžili sa o formovanie demokratického ducha slovenskej školy, zavádzanie pokrokových metód do edukačného procesu a prispeli k celkovému rozvoju slovenského národa. Pomáhali položiť základy školstva i vedy. Vychovali prvú generáciu slovenskej inteligencie. So slovenským obyvateľstvom nadviazali úzke priateľské vzťahy a mnohí si získali jeho vážnosť a úctu.

Aj v súčasnosti získavajú česko-slovenské vzťahy novú dimenziu. „Zamatová revolúcia“ v roku 1989, rozdelenie Česko – Slovenskej federatívnej republiky na Slovenskú republiku a Českú republiku, „otváranie okien do Európy“ podmienené vstupom oboch krajín do Európskej únie dáva vzájomným vzťahom novú kvalitu a nový rozmer. Umožňuje hľadať nové cesty spolupráce v rôznych oblastiach života spoločnosti, školstvo a vzdelávanie nevynímajúc.

Prostredníctvom OPS som sa pokúsila inšpirovať učiteľov nielen k netradičným formám vyučovania, ale hlavne kultivovania historického a národného vedomia žiakov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

1. Archív Filozofickej fakulty UK, Bratislava, fond Fotodokumentácia.
2. SNK ALU, Martin, fond Fotodokumentácia.
3. DEÁK, L. 2004. Miesto Slovenska v československom štáte v rokoch 1918 – 1938 z medzinárodného hľadiska. In ZEMKO, M. – BYSTRICKÝ, V. (ed.). Slovensko v Československu 1918 – 1939. Veda, Bratislava. 2004. ISBN: 80-224-0795-X
4. HYNEK, K. Zahájení přednášek na Universite Komenského. Proslov rektora prof. Dr. Kristiana Hynka při zahájení přednášek na universitě 9. 12. 1919. In Ročenka University Komenského za první pětiletí 1919 – 1924. 1925. Akademický senát UK s podporou MŠANO, Bratislava. 1925.
5. KAČALA, J. – KRAJČOVIČ, R. 2006. Prehľad dejín spisovnej slovenčiny. Matica slovenská, Martin. 2006. ISBN: 80-7090-813-0
6. Kapitolka spomienková. 1994. In 75 rokov Gymnázia M. R. Štefánika v Novom Meste nad Váhom 1919 – 1994. Nové Mesto nad Váhom, 1994. ISBN: 80-967129-7-7
7. MATULA, P. 2006. Českí stredoškolskí profesori na Slovensku 1918 – 1938. 1. vydanie. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov. 2006. ISBN: 80-7165-582-1
8. MÁTEJ, J. a kol. 1976. Dejiny českej a slovenskej pedagogiky. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava. 1976.
9. MASARYK, T. G. 1990. O škole a vzdělání. Státní pedagogické nakladatelství, Praha. 1990. ISBN: 80-04-25554-X
10. MLYNÁRIK, J. 1994. Českí profesori na Slovensku. I. diel. Českí profesori a ich slovenskí žiaci na Univerzite Komenského v rokoch 1919 – 1949. Danubius, Praha. 1994. ISBN: 80-901768-3-6
11. PŠENÁK, J. 2011. Slovenská škola a pedagogika 20. storočia. Verbum, Ružomberok. 2011. ISBN: 978-80-8084-704-3
12. Sbírka zákonů a nařízení státu československého 1918 – 1938. Státní tiskárna, Praha. 1918 – 1938.
13. Školstvo na Slovensku. 1949. Školy, žiaci, učitelia v šk. r. 1918/1919 – 1947/1948, Bratislava : Slovenský plánovací úrad, 1949.
14. ŠTEFANOVIČ, M. 1999. Zrod slovenskej štátnosti a zánik česko-slovenskej federácie. Iris, Bratislava. 1999. ISBN: 80-88778-88-3
15. Ústava ČSR. 1920. In Sbírka zákonů a nařízení státu československého. Státní tiskárna, Praha. 1920.
16. ZACHAROVÁ, J. 2014. Misia českých učitel'ov na Slovensku v rokoch 1918 – 1939. 1. vydanie. Žilinská univerzita v Žiline, EDIS-vydavateľstvo Žilinskej univerzity, Žilina. 2014. ISBN: 978-80-554-0906-1

Internetové zdroje

17. Martinská deklarácia. [online]. [cit. 10.6.2015]. Dostupné na www:

https://www.google.sk/search?q=martinsk%C3%A1+deklar%C3%A1cia+text&espv=210&es_sm=122&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ei=9BjEUqupE4mYtQaxv4HQBQ

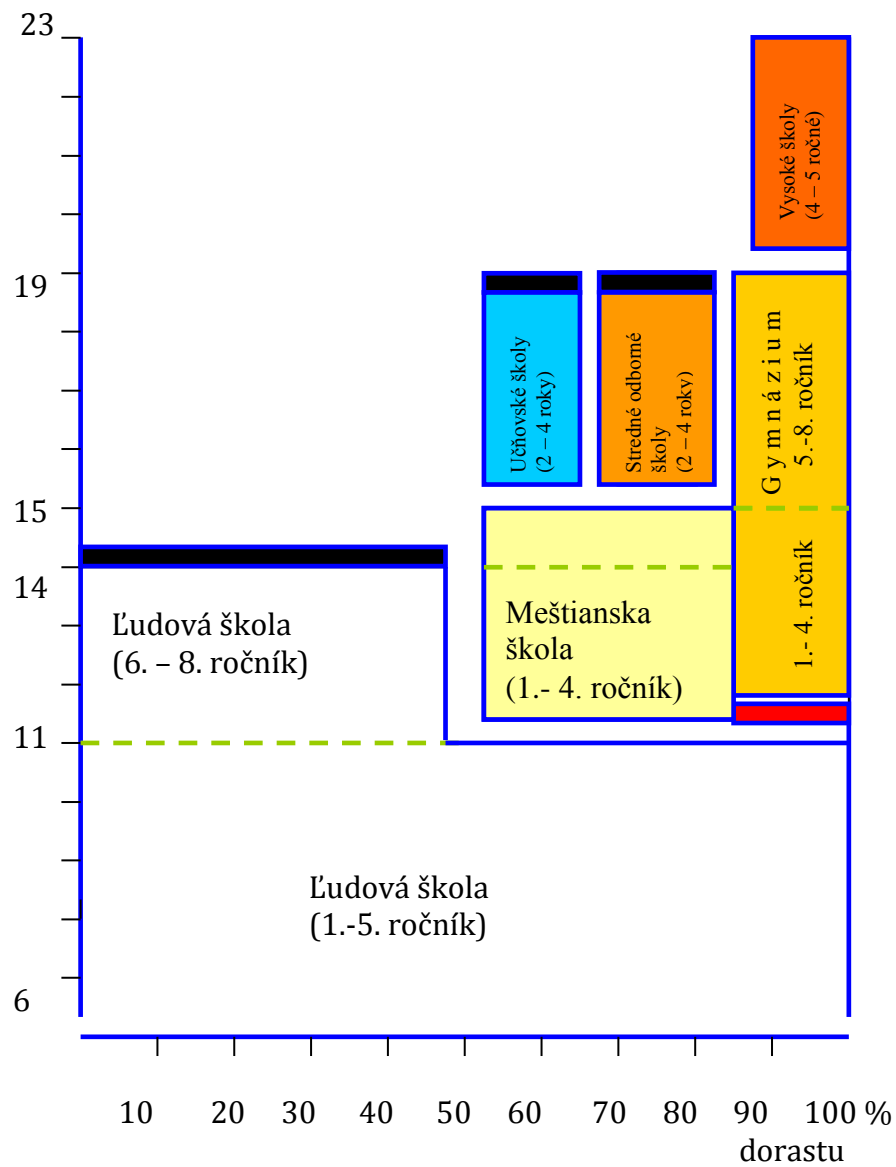
&ved=0CAkQ_AUoAQ&biw=998&bih=523#facrc=_&imgdii=_&imgrc=rofZCOdKjz8e-
M%3A%3B20nTvC5vMy8UtM%3Bhttp%253A%252F%252Fco-to-
je.sk%252Fimages%252Fmartinska-deklaracia.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fco-
to-

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha 1 Školský systém Československej republiky 1918 – 1939

Príloha 1 Školský systém Československej republiky 1918 – 1939

Vek života

 prechod na vyššiu školu

 prijímacia skúška